

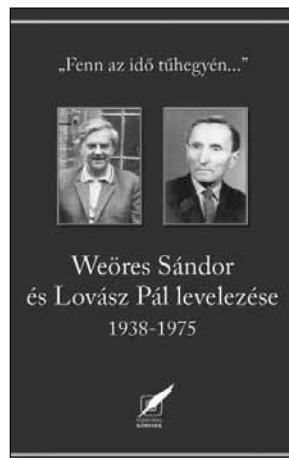
„FENN AZ IDŐ TÚHEGYÉN...”

Weöres Sándor és Lovász Pál levelezése 1938–1975. Sajtó alá rendezte: Szirtes Gábor

Weöres Sándor kiadatlan levelei, verseinek szövegváltozatai irodalomtörténetünk fontos, egyelőre alig feldolgozott értékei. Az eddig napvilágra került üzenetek, variánsok azt bizonyítják, hogy szerves részei az életműnek. Nemcsak az alkotás folyamatára vetnek fényt, hanem a kor kulturális viszonyainak megismerését is segítik. Beleérthetjük ebbe a szombathelyi vagy a pécsi irodalmi élet számtalan területét, a Janus Pannonius Társaság felolvasó üléseit, kiadványait, a *Sorsunk* működését. Folytathatjuk a Weöres-kötetek megjelenésével, fogadtatásával, doktori dolgozatának formálódásával, a „botcsinálta harmadik nemzedék” (Vas István találó minősítése) kapcsolati hálójával.

Bőven akadnának tanulságok, ismereteinket árnyaló adatok a későbbi évek terméséből is. Bár a társadalmi viszonyok alaposan átrendeződtek, az irodalmi fórumok sokat változtak, módosultak a levelezési szokások, a hallgatás éveiből és a Kádár-féle konszolidáció időszakából további izgalmas részletek várhatók. Az elmúlt évtizedekben esetlegesen, gyakran pontatlanul láttak napvilágot a kötetekből kimaradt versek és a költő levelei. Údító kivételként a Fülep Lajoshoz szóló Weöres-üzenetek gondosan jegyzetelt kiadása említendő. Kár, hogy ebből kényszerűen hiányoznak a művészettörténész professzor válszai. Várkonyi Nándor, Tatay Sándor, Martyn Ferenc, Bajcsa András, Solymos Ida, Bárdosi Németh János hagyatéka bőven tartogathat meglepetéseket. És itt csak a pécsi vonatkozásokat említettem.

A Weöres-filológia a közelmúltban fontos, de közel sem hibátlan kötettel gazdagodott. A Szirtes Gábor által gondozott nyolcvan levél megjelenését a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány tette lehetővé. A szerkesztő munkáját dr. Lovász Istvánné, ifj. dr. Lovász István és dr. Steinert Ágota irodalomtörténész segítette. Az 1938 és 1975 közötti levelek, levelezőlapok, képeslapok, feljegyzések, versek gazdagítják ismereteinket Weöres és Lovász Pál barátságáról, írásaik megjelenéséről, illetve akadályairól, a Tüskés-féle *Jelenkor*ról, a pécsi antológiáról. A közölt anyag hét darabja korábban Bata Imre és Nemeskéri Erika gondozásában látott napvilágot (Weöres Sándor: *Egybegyűjtött levelek*, Pesti Szalon – Marfa Mediterrán, Budapest, 1998, 269–274.). Ezt az előszóban vagy a jegyzetekben mindenképpen jelölni kellett volna. Az összeállításból sajnálatosan kimaradt Lovász Pálnak az az 1938. március 28-án keltezett üzenete, amelyben a Janus Pannonius Társaság programjairól számolt be (Pécs, Janus Pannonius Múzeum; Lőcsei Péter: *Weöres-mozaik*, Magyar Nyugat Könyvkiadó, Vasszilvágy, 2014, 43.). Ugyanígy hiányzik 1945. szeptember 6-ai levele. Ebben arról írt, hogy örül Weöres töretlen alkotókedvének; továbbá a régi barátokról, Martyn Ferencről,

Pro Pannonia Kiadó
Pécs, 2017
182 oldal, 2500 Ft

Takács Jenőről, Várkonyi Nándorról szolt. (Vas Megyei Levéltár; A Weöres család iratai [ifj. Weöres Sándorhoz írt levelek 1928–1955.] XIII. 43/7. Lőcsei, 2014, 79.; 80.)

*

A karcsú, ízléses kiállítású kötetben harminckilenc dokumentum szerepel Weöres Sándortól. A számok, mint általában a statisztikai adatok, önmagukban megtevésztők. A világháború befejezéséig a Weörestől származó üzenetek vannak többségben, utána megfordul az arány. Az első időszakból hiányoznak, illetve esetlegesen Lovász Pál válasza. Ez sajnos jellemző Weöres más kapcsolataira is. A Csöngére érkező küldemények tekintélyes hányada elpusztult a második világháború és a katonai beszállás idején.

A szerkesztői előszóban vázlatos képet kapunk Weöres és Lovász Pál kapcsolatáról, arról, hogy a fiatal költő mit köszönhetett nagy tekintélyű támogatójának. Szirtes Gábor szolt a Pécsen kiadott Weöres-kötetéről. (A felsorolásból sajnálatosan kimaradt *A kő és az ember*, amely ugyan a *Nyugat* emblémájával jelent meg, de a valóságban magánkiadás volt, és a Kultúra Könyvnyomdai Műintézetben nyomtatták Pécsen, 1935-ben. A hiányzó adat később a 8. jegyzetben tűnik fel.) Szóba kerülnek Weöres pécsi versei, kapcsolatai. Láthatjuk, hogy a baranyai megyeszékhely mivel tisztelte meg a költőt. Szirtes Gábor a kötet végén összeállítást közöl azokból az írásokból, jegyzetekből, amelyek Lovász Pál hagyatékában maradtak fenn Weöresről.

Említék néhányat a levélkiadás lényeges hozadékából. Weöres többször kért, illetve fogadott el tanácsokat írásaival, kiadásra váró könyveivel kapcsolatban. Olykor kötetcímet is Várkonyi Nándor és Fülep Lajos ajánlott neki. Akadnak olyan esetek, amikor kész volt kisebb-nagyobb engedményekre, máskor ragaszkodott saját elképzeléséhez. A 4. számú levélben szó esik *A teremtés dicsérete* című kötetéről. Weöres Holler Andrásra hivatkozva ezt írta 1938. XI. 20-án: „Bandi arról is rebesget valamit, ki kéne hagyni az »Illyés Gyulának« című verset és még néhányat. Csak a »még néhányat« ellen volna kifogásom. Az Illyéshez írt verset föltétlenül ki kell hagyni, mert néhányan, akik olvasták, Illyés elleni piszkálódásnak értelmezték; én pedig becsülöm Illyést és nem szeretném, ha azt hinnék, hogy megtámadni akarom” (21.).

Az idézett mondatok előzménye az volt, hogy Sárközi Györgytől azt kérte, juttassa el Illyésről szóló episztoláját a címzetthez. A verset csak az ő engedélyével közölte volna. Erről Sárközi lebeszélte. A valóban éles hangú és félreérthető lírai pamflet csak haláluk után jelent meg (WSLev. II, 203. kk.). A levél folytatásában arról szolt, hogy korábban Várkonyi Nándor azt ajánlotta: a *Pastorale*, a *Grófkisasszony* és a *Ciróka-játék* című verseit rostálja ki a kötetből. Mivel a *Pastoralét* Babits, Fejtő Ferenc és Ignotus Pál is dicsérte, a másik kettőt pedig könnyű, ártatlan erotikájú, vidám hangulatú írásnak tartotta, Weöres ragaszkodott megjelenésükhöz: „Ezt a három verset sehogyse hagyhatom ki, inkább lemondanék a könyv megjelenéséről” (22.). Következő levelében, 1938. december 10-én már engedékenyebbnek bizonyult. A *Pastoralét* továbbra is „elég jó” versként értékelte, de témája és formája miatt egyelőre lemondott róla. Nem akarta, hogy verse miatt támadás érje a Janus Pannonius Társaságot. Végül a *Medúzában* szerepeltette. 1938. december 29-én már a kötethez nyújtott segítséget köszönte meg „Pali Bátyám”-nak.

A könyvben jellemző sorokat olvashatunk Weöres csöngői viszonyairól, doktori dolgozatának születéséről; találkozhatunk olykor vitatható, máskor naiv, meghökkentő nézeteivel. Tanúi lehetünk a *Sorsunk* indításának, értesülünk a sajtóigazolvány beszerzésének bürokratikus akadályairól. Láthatjuk, miként alakul Lovász Pál viszonya Weöres költészetéhez. Aggodalmi miként alakulnak át feltétlen rajongássá. Olvashatjuk *Septichonját*, amellyel *A hallgatás tornyának* szerzőjét köszöntötte.

Itt említem meg ennek a kompozíciónak vasi vonatkozását. Lovász Pál 1963. július

18-án e sorokkal ajánlotta versét Káldi Jánosnak: „Elküldöm most neked A Mindenség énekese című szonett-septichonomat. Ha gondolod, hogy a Vasi Szemlének jó lesz, kérlek, helyezd el ott. Weöres Sándornak (vagy inkább róla) írtam ezt a ciklust, nem most, hanem még 1957-ben, amikor elküldte nekem A hallgatás tornyát. Sanyi most ötven éves. Evvel az alkalommal talán időszerű, hogy most kerüljön elő ez a – bizony alig méltó – visszhang. Sanyit ifjú korától ismerem, verseit kezdettől fogva csodálom és eddigi életművét káprázatos tüneménynek látom. Valamiféle tanulmányt is kellene róla írnom, már hosszú idő óta készülök rá, gyűjtöm az adatokat, – de az arckép eltalálását roppant nagy feladatnak érzem. Igen sokan (kitűnő emberek is) írtak róla, de egyikük portréját sem látom teljesnek. Egyikből sem melegít ki az a Weöres-i világszeretet, mely a mindent egyesítő megértésben leli kiapadhatatlan erkölcsi forrását. Meggyőződésem, hogy Weöres Sándor méltó helyre állítása hamarosan elkövetkezik.” (Magántulajdon). A héttételes köszöntő az *Életünkben* látott napvilágot (1963/3., 3–6.). A levelezéskötet 74. oldalán közölt Lovász-vers, az *Üdvözet – Weöres Sándornak* – hat évvel később szintén ott jelent meg (1969/1., 11.).

Az eddig felsoroltaknál is lényegesebbnek tartom azokat a bekezdéseket, amelyekben Weöres „sült realista” szemlélettel szólt lírájáról. Ilyen például az 1957. október 12-én írt levele, amelyben többek között ez olvasható: „Úgy vélem, verseimből az fog valamit érni (ha van bennük ilyen), ami oly használható, mint az ekevas. Arra szolgálnak ezek a versek, mint a mintaképek: hogy az emberi lelket megszabadítsák az individualista erre-arra hányódástól, mélyebb és magasabb lehetőségeire ébresszék, az egyetemes és örök mértékre figyelmeztessék. A gépkorszak embere csak akkor tud ember maradni, ha ezt a tanítást megérti: nem csak gyomra, ágyéka és praktikus gyűjtőképessége van, mint az állatnak; birtokba kell hogy vegye tudatalatti ösztönvilágát; tiszta tudatát, (mely az elhanyagolt ösztönvilág szuggeztiojára kapzsivá, vágy-kielégítő beszerző-szervvé csökken); és tudatfeletti intuitív, szellemi világát (melyről már azt hiszi, hogy nincsen)” (64.). A fenti mondatok mintegy összekötik azt, amit *A teljesség felé* című kötetében és a *Tűzkút* *Köszöntésében* olvashatunk. Hasonlóan tanulságosak azok a fejtegetések, amelyekben a „földszintesen” építkező magyar költészetéről és az „emeletes építkezésű” nyugati líráról fogalmazott meg.

*

A kötet tartalmi erényei mellett szólnom kell a szerkesztési, filológiai botlásokról is. Ezekből sajnos bőségesen akad. A kirívó példák mellett mindössze néhány általános jellemzőt említek. Egy-egy esetben kiegészítem, pontosítom az adatokat. A könyv újabb kiadása, illetve egy álmodott Weöres-levelezéskötet esetében az alábbi jegyzeteket feltétlenül javítani kell: A *Vasi Szemlé*t nem 1924-ben alapították, hanem 1933-ban. Nem 1934–45 között működött *Dunántúli Szemle* címen, hanem 1940-től 1944-ig (29.). Ha Johann Wolfgang Goethe 1710-től 1782-ig élt volna, amint a 266. jegyzetben olvassuk (165.), vajon ki fejezte be a *Faust* első részét? És ki írta a másodikat? Hogyan találkozott volna Erfurtban Napóleonnal? (Elnézést az iróniáért!) A *Werther* szerzője máskor is járt már így. Egy ilyen nyomdai elírás nyomán született meg Weöres Sándor verse, a *Sajtóhiba*. (A helyes adatok: 1749–1832.) Ugyanebben a jegyzetben akad még egy botlás: a líra, az epika és dráma ugyanis nem műfaj, hanem műnem (165.).

Kiss Tamás költővel Weöres Sándor nem a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen került kapcsolatba (28.). A debreceni teológia hallgatójának Csöngéről küldte el bemutatkozó levelét 1934 novemberében (WSLev. II, 157.). Kiss Tamás a *Hideg van* című kötetet a *Protestáns Szemlé*ben ismertette; *A kő és az emberről* a *Napkelet*ben és a *Számadás*ban írt. Az utóbbi – mindössze egyetlen számot megérő – folyóiratban Weöres is szerepelt. A 29. oldalon található 54. jegyzetben ez szerepel: „Pavel [helyesen: Pável] Ágoston...” A minősí-

tés így nem szerencsés. Egyik alak sem hibás. Szombathely kulturális életének meghatározó alakja eredetileg Pavel formában használta nevét. Első verseskötete, a *Vak völgy ölén így zsolozsmázok* is ezzel a névvel jelent meg 1933-ban.

Néhány kiegészítéssel folytatom. Egy ilyen típusú forráskiadásban a jegyzeteknek fontos eligazító szerepük van. Ez nem azt jelenti, hogy minden nevet, címet meg kell magyarázni. A túlságosan részletező adathalmaz nem segíti az olvasót. A 7. számú, nem túlságosan hosszú levél a bőséges, felesleges és olykor pontatlan jegyzetelés miatt a 26. oldaltól a 32. oldalig tart. Egy részük gond nélkül kimaradhatott volna. József Attila, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Jankovich Ferenc, Szabolcsi Bence, Kodolányi János születési és halálozási évszámaira, esetleg díjainak listájára aligha van szükségük azoknak, akik kezükbe veszik ezt a kötetet. Legtöbb esetben nem is a személyek életrajzi tényei lennének fontosak, hanem Lovászhoz vagy Weöreshöz fűződő kapcsolataik.

Hadd tegyek néhány kiegészítést! Pálffy Istvánról a 7. levél 47. jegyzetében az olvasható, hogy adatai ismeretlenek (28.). Bár a költő, szerkesztő anyakönyvét nem láttam, a lexikonok sem nyújtottak segítséget, az biztos, hogy Weöresnél néhány évvel idősebb volt. (Alighanem 1909-ben született.) Előbb Tolnanémediben, aztán Székesfehérváron, Veszprémben, végül Budapesten lakott. Négy évtizeden keresztül levelezett Weöressel. Könyvismertetőt írt a *Hideg van* című kötetről. Csöngén is meglátogatta barátját. Több közös fórumuk volt, így például *Az Erő* és a *Magyar Ifjúság*. Mindketten szerepeltek a Pálffy által szerkesztett *Új Erőben* és a *Várban*. Általam ismert leveleiket a Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára és a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi. (Bővebben: Lócsei Péter: Weöres-mozaikok XXXVI–XXXVII. *Vasi Szemle*, 2018/1.; 2018/3.) Minden bizonytalanság a Weöres-hagyatékban is maradtak fenn Pálffy-üzenetek.

A 8. levélben Lovász Pál a Janus Pannonius Társaság 1939. január 8-ai rendezvényéről számolt be (32–34.). Rády Elemér, Jékely Zoltán és Horváth Tibor szerepelt Pécsen. Értesülünk az est felemás sikeréről, de az olvasót érdekelheti a program is. A korabeli meghívóból tudjuk, hogy Fischer Béla elnöki megnyitója után Rády Elemértől *A felvidéki magyar szellem fejlődése*, Horváth Tibortól pedig a *Szlávok betelepítése Magyarországra* című előadás hangzott el.

Dr. Kardeván Károly (30.) nem csupán tanár, irodalomtörténész volt, hanem a szombathelyi reálban Weöres Sándor osztályfőnöke is.

Végül a 129. oldalon szereplő 220. jegyzetet szeretném árnyalni, azonban ez átlépné ismertetőm terjedelmi határait. Így csak utalok arra, hogy Várkonyi Nándor írása, a *Weöres Sándor pécsi éve*i a *Magyar Műhely* nevezetes Weöres-számában is megjelent (1964/7–8.). A költő és méltatója levélben és személyesen is tisztázta a jegyzetben is említett félreértést és sértődést. (Részletesebben lásd: *„Liebe Linda, kedves Lajos!” Homage à Weöres Sándor*, Hévíz, 2016, 32–37.)

Befejezésül még két szeplőt teszek szóvá. A kötet áttekinthetőbb lenne egy-egy sorközzel, a levelek és a jegyzetek szerencsésebb tagolásával. A könyv megérdemelt volna egy alapos korrektort, aki a bosszantó helyesírási hibákat gyomlálhatta volna.